Mikecz Dániel

Zengő-konfliktus a napisajtóban
A civil mozgalmi és kormányzati frame-ek elemzése

A társadalmi mozgalmak leghatékonyabban a médián keresztül tudják elérni és mobilizálni lehetséges támogatóikat. Eközben kialakítják saját összefüggő interpretációs rendszerüket környezetükkel, ellenfeleikkel, a kitűzött céljukkal, saját szerepükkel kapcsolatban. Ezeket a mozgalomkutatás frame-eknek, értelmezési kereteknek nevezi. Az alábbi tanulmány a Honvédelmi Minisztérium és a Zengő-mozgalom értelmezési keretét vizsgálja meg a Zengő-konfliktus során. A frame-elemzést két napilap, a Magyar Nemzet és a Népszabadság tartalomelemzésével végeztem el, ahol azonosítottam az egyes frame-ek tartalmi elemeit, az „argumentumokat". Ezek három csoportját különböztetem meg: a fundamentális, a járulékos és a konkuráló argumentumokat.

Bevezetés

A mozgalomkutatás a mozgalmak és a rendőrség adatbázisain kívül fontos forrásként használja a média tudósításait a tiltakozó eseményekről (Szabó, 1999: 288). Ezek forrásértéke nemcsak az áttekinthetőségben, a könnyű hozzáférhetőségben rejlik, hanem a sajtóban megjelentek alapján arról is képet kaphatunk, hogy üzenetük megjelentetésében menynyire sikeresek az egyes politikai aktorok. Ennek eredményessége függ egyrészt a politikai szereplők azon képességétől, hogy mennyire tudják meghatározni a közéleti diskurzust, másrészt az adott médiumtól. Nem mindegy, hogy milyen a sajtótermék formátuma (nyomtatott, internetes, audiovizuális), hírszerkesztési elvei (tabloid, politikai-közéleti, tudományos), valamint politikai-társadalmi karaktere. Az ez irányú sajtóelemzés sokat elárul az adott konfliktusban érdekelt felek kommunikációs stratégiájáról és általánosságban a mozgalmak tekintetében a társadalmi nyilvánosság szerkezetéről.

E tanulmányban a Zengő-konfliktusban érdekelt felek értelmezési keretét vizsgálom meg, két országos napilap, a *Magyar Nemzet* és a *Népszabadság* elemzésének segítségével. Ezt megelőzően áttekintem a média és a társadalmi mozgalmak kapcsolatát. A két sajtótermékben azonosítom a Zengő-mozgalom és a Honvédelmi Minisztérium (HM), tágabban a kormányzat *frame*-jeit, a konfliktust interpretáló értelmezési kódjait. A mozgalom és a minisztérium értelmezési kereteit a média különböző mértékben adja vissza, egyes elemek különös hangsúlyt kapnak, míg az üzenet másik részét elkerüli a sajtófigyelem. Megvizsgálom azt is, hogy mely területeken voltak erősek a felek *frame*-jei, mennyire uralták a sajtóban megjelenő gazdasági, külpolitikai, környezetvédelmi stb. értelmezéseket. További célom, hogy a Zengő-ügy vizsgálata bővítse az értelmezési keretek tartalmi szerkezetéről szóló irodalmat is.

Társadalmi mozgalmak és társadalmi nyilvánosság

A társadalmi mozgalmak olyan, lazán szervezett szereplői a politikának, amelyek egy meghatározott cél érdekében mozgósítják a rendelkezésre álló erőforrásaikat. A mozgalmak már nem elsősorban közvetlenül szólítják meg a lehetséges támogatókat, mint tették azt a modern tömegkommunikáció megjelenése előtt (Tilly, 2004). A szórólapok, a plakátok, a fórumok most sem hiányoznak a mozgalmak kelléktárából, azonban önmagukban nem elegendőek a sikerhez: „Egy mozgalom, amelyről senki sem tudósít, nem is létezik" (Raschke, 1985: 343). A mozgalmak a nyilvánosságon keresztül keresnek támogatókat, gyűjtenek erőforrásokat, kommunikálnak a többi politikai szereplővel, más mozgalmakkal, hatóságokkal, ahogyan ők is a médián keresztül üzennek vissza. Az állam emberei nem hívják fel telefonon a mozgalmi vezetőket, ha tájékoztatni akarják őket, hanem sajtótájékoztatót tartanak. A média az elsődleges közvetítő az egyes aktorok között. Ez a nyilvánosság nem egyenlő az emberek aggregált véleményével, hanem a társadalmi rendszerre vonatkozik, amely magából a kommunikációból épül fel (Luhmann, 1990: 172). Így a nyilvánosság meghatározásával magát a társadalmi rendszert lehet befolyásolni. Nem véletlen, hogy a modern nyilvánosság megjelenésével egy időben, a civil

társadalom kialakulásával jelentek meg a modern értelemben vett társadalmi mozgalmak. A politikai állam és a polgári társadalom szétválása, valamint a kettő közötti közvetítő rendszer termelte ki a társadalmi mozgalmakat (Szabó, 2001: 25). A társadalmi mozgalmak közvetlenül (a kollektív cselekvés útján) vagy közvetve (a sajtón keresztül) is betölthetik érdekérvényesítő, nyomásgyakorló szerepüket. A tömegmédiumok közül politikai közvetítői szerepet elsőként – a XIX. század második harmadában a munkásmozgalom kiszélesedésével – az újság ért el, míg az 1960-as évek diákmozgalmai a televíziónak köszönhették a gyors és hatásos mozgalmi mobilizációt, a kedvező visszhangot (Raschke, 1985: 343). Azok a mozgalmak, amelyeknek nincs stabil társadalmi bázisa, sokszor egyedül a sajtóra támaszkodhatnak. Ennek előnye a gyors mobilizálási képesség, de ugyanígy fenyegeti a médiafigyelem lankadása az egész mozgalom létét, ahogyan az az 1960-as évek polgárjogi, diák- és háborúellenes mozgalmaival történt az Egyesült Államokban (Oberschall, 1993: 279). Egyes mozgalmak gondosan megtervezik és kivitelezik akcióikat, hogy minél nagyobb médiafigyelmet kapjanak. Ez a gyakorlat azonban a mozgalmon belüli demokratikus döntéshozatal kárára megy, erősíti a vezetők hatalmát, hatalom- és hatásköri centralizációhoz vezet (Klein, 1996).

A mozgalmak megjelenését a médiában erősen befolyásolja a sajtó szelekciója. Különböző kritériumok alapján készülnek az egyes tudósítások (McCarthy et al., 1996: 28–29):

1. Az információgyűjtés rutinszerű az újságírói munkában, a megbízható és „hiteles" hivatalos intézmények kiszűrik az alternatív forrásokat.
2. A hírérték mutatja meg, hogy mennyire alkalmas a hír a figyelem felkeltésére, mivel ezzel lehet a példányszámot, illetve a nézettséget növelni. Egy hír annál értékesebb, minél ismertebb a történés alanya, minél súlyosabb következményekkel jár, és minél szokatlanabb. Kulturális szempontból akkor jelentős az esemény, ha a szereplők, az esemény és a cselekmény ismert.
3. Befolyásolja a hírszerkesztési elveket, hogy az egyes szerkesztőségek profitorientált vállalkozások tulajdonai, következésképp nem jelentetnek meg semmi olyat, ami a tulajdonos érdekeivel ellentétes.
4. A médiafigyelem ciklikus: egyes témák háttérbe szorulhatnak, míg mások aránytalanul sokat szerepelnek a sajtóban.

Egy kollektív akcióról szóló tudósítás a sajtón keresztül elősegítheti a mozgalom diffúzióját is, a gyakorlat könnyen lemásolható, a megvalósított cselekmény híre azt sugallhatja, hogy az akciónak van értelme (Oberschall, 1993: 222–224). Az akciónak a nyilvánosság többi szereplőjéből kiváltott reakciók mértékét Ruud Koopmans az üzenet rezonanciájának *(resonance)* nevezi (Koopmans, 2004: 374). Az ilyen üzenetek egyrészt tovább terjedhetnek, másolással a potenciális szövetségi hálózat magjai lehetnek, és ha intézményesített szereplők is szimpatizálnak az üggyel, az egyébként presztízshiányos mozgalom hasznot húzhat a támogatók társadalmi tőkéjéből. Egy követelés támogatottságát, elfogadottságát annak legitimitása *(legitimacy)* mutatja meg (Koopmans, 2004: 375). A magas legitimitású céloknak alacsony maradhat a rezonanciájuk, hiszen egy általános elfogadottságnak örvendő követelés nem vált ki különösebb érdeklődést. Ezzel szemben, ha a célok az alacsony legitimitású viták kereszttüzében állnak, rezonanciájuk növekedhet. Mivel a negatív rezonancia is segítheti a mozgalom diffúzióját, a társadalmi mozgalmak ügynökeinek sokszor választaniuk kell, hogy üzenetük legitimitását vagy rezonanciáját preferálják-e a másik kárára.

A mozgalmak lehetőségeit a társadalmi nyilvánosság többi szereplőjével történő interakciójuk határozza meg. Friedhelm Neidhart a nyilvánosság három résztvevőjeként a médiát, a közönséget és a beszélőt nevezi meg (Neidhart, 1994). A média a modern képviseleti demokráciákban intézményileg az államtól független, és professzionalizálódott. Ez annak a következménye, hogy a piacgazdaság körülményei között a médiapiacon is konkurenciaharc folyik, ami nagymértékben meghatározza a média viselkedését. A közönség heterogén szerkezetű, minél nagyobb, annál korlátozottabb a megértő képessége, és a személyes kapcsolatok mentén, gyengén szervezett. A beszélő típusai Neidhart szerint: a társadalmi szervezetek és csoportok képviselői, a politikai képviseleti hatalommal nem rendelkező „ügynökök", a szakértők, az értelmiségiek és az újságírók mint „kommentátorok". Ezek a szereplők egymásra vannak utalva, hiszen míg a média témát és véleményt követel, hogy felkeltse a közönség figyelmét, a beszélők – tehát mind a társadalmi mozgalmak képviselői, mind a mozgalmak céljaival opponáló ellenfelek, állami és gazdasági szereplők – publicitást szeretnének, hiszen csak akkor tudják érvényesíteni érdekeiket, ha fenntartják megszerzett szociális tőkéjüket, presztízsüket. Ebben a rendszerben előnyt élveznek az intézményesített beszélők (Schmitt-Beck & Pfetsch: 1994). A média sokkal szívesebben fordul hozzájuk, hiszen véleményükre jobban odafigyel a közönség, és a szerkesztőségeknek is kialakult kapcsolataik vannak az ilyen társadalmi ügynökökkel és reprezentánsokkal.

Mozgalomelmélet

A mozgalomkutatás elméletei közül az *interakcióelmélet* fogalmazza meg legjobban a média közvetítő szerepét. Az elmélet középpontjában a társadalmi mozgalom és az állami autoritások konfliktusa áll. Léteznek direkt, nem nyilvános kapcsolódások és közvetített kapcsolatok. Ebben a modellben a legfontosabb közvetítő a média (Rucht, 1994: 346). Az egész rendszer struktúrája hatással van a szereplők közötti interakcióra, gondoljunk itt a fentebb kifejtett szelekciós mechanizmusokra. Az interakciós elméletbe jól beágyazhatók a mozgalmak egyéb elméletei is. Az *erőforrás-mobilizációs elmélet (resource mobilization theory)* racionális cselekvőként tekint a mozgalmakra, amelyek versengenek a kitűzött cél elérése érdekében felhasználható, korlátozott számú erőforrásokért (Rucht, 1994: 341). A *politikaikeret-feltétel elmélet (political oppurtunity structure)* szerint a mozgalmak esélyei a politikai rendszer karakterének függvényei. Tehát az olyan változók a lényegesek, mint a rendszer zártsága, a szövetségi rendszerek, a kitűzések stabilitása, valamint az eliten belüli és az elittel szembeni konfliktusok (Eisinger, 1973). Az erőforrás-mobilizációs elmélet tehát arra a kérdésre ad választ, hogy milyen célból keresik a mozgalmak a publicitást. A politikaikeret-feltétel elmélete pedig a politikai rendszer, egyszersmind a nyilvánosság struktúráját, ezáltal a mozgalmak médiabeli lehetőségeit magyarázza. A mozgalomkutatás *frame-elmélete* azt vizsgálja, hogy milyen „csomagolásban" juttatják el a címzettekhez üzenetüket a szereplők.

A *frame*-ek interpretációs sémák (Goffman, 1974: 21), amelyek a mozgalomnak segítenek értelmezni, magyarázni a környezetet, megjelölve az ellenfeleket és a szövetségeseket, valamint kitűzni a célokat. A társadalmi mozgalmaknak, lévén a politika legkevésbé intézményesült szereplői, nincs olyan szervezeti, ideológiai hátterük, mint a pártoknak. A mozgalmak profilja egy jól körülhatárolt témához, konfliktushoz kapcsolódik, amelynek – bár kötődhet egységes értékrendhez – nem kell célja elérése érdekében egy lezárt, koherens, az élet minden részletét érintő ideológiát kidolgoznia, hanem sokkal inkább egy olyan jelentéskörnyezetet kell létrehoznia saját maga számára, amelyben lehetővé válik a cél eléréséhez szükséges mobilizáció és kollektív cselekvés. A *frame* tehát funkcióját tekintve alapvetően cselekvésorientált (Snow & Benford, 2000: 615).

Antony Gamson a *frame* három típusát különbözteti meg (Gamson, 1992). Az *injustice frame* maga a probléma felismerése miatt fontos. Egy mozgalomnak meg kell tudnia határozni az igazságtalan gyakorlatokat, hogy azokat tiltakozás tárgyává tehesse. Gamson szerint a mozgalmak szempontjából kritikus pont lehet, ha a probléma tárgya absztrakt. A tiltakozás tárgyának mindig konkrétnak kell lennie. Sokszor ez a problémák megszemélyesítésével érhető el. Mivel ez neuralgikus pont, a problémaforrás meghatározása gyakran éles viták tárgya. A megszemélyesítéssel ellentétben a mozgalom ellenfelei olyan személytelen entitásokat hibáztatnak, mint a például a „rendszer" vagy az „élet". Egy jól felépített *frame* az absztrakt és a konkrét megfelelő összehangolására törekszik, ugyanis a konkrétnak is kapcsolódnia kell tágabb összefüggésekhez. Az *agency frame* a politika, a helyzet megváltoztathatóságának tudatosságához kapcsolódik. Sokszor az emberek kiábrándultsága, a kollektív akció eredményességével szembeni szkepticizmusa a kollektív cselekvés akadálya. Az effajta *frame*-nek az a célja, hogy meggyőzze a potenciális támogatókat a cselekvés fontosságáról és értelméről. Az *identity frame* a cselekvő „mi" meghatározása, tipikusan az ellenérdekelt „ők" felismerése által. Gamson szerint itt három egymásba ágyazható réteg jelenik meg: a szervezeti, a mozgalmi és a szolidáris közösségi réteg. Természetesen ahogyan nő az érintettek köre, úgy gyengül a kollektív identitás.

David Snow és Robert Benford *frame*-tipológiájában a diagnosztizáló, a protagonista és a motivációs értelmezési keretekről beszélnek. A diagnosztizáló *frame* a problémák felismerésével kapcsolatos, de itt történik meg az ellenfelek nevesítése is. A protagonista értelmezési keret a „mi a teendő?" kérdésre ad választ, a mozgalom stratégiáját, cselekvési tervét fedi. A motivációs keret Gamson *agency frame*-jéhez hasonlóan a kollektív cselekvésre ösztönöz (Snow & Benford, 1992, lásd még: Páll, 1999: 357–365). Míg az utóbbi tipológia az értelmezési keretek cselekvésorientált jellegére koncentrál, addig az előbbi inkább az azokat létrehozó interaktív, diszkurzív folyamatokra (Snow & Benford, 2000: 615).

Az értelmezési keretek esetében nem arról van szó, hogy egy „frame" kizárólagosan az egyik csoportba osztható be. A fenti tipológiákban bemutatott funkciókat egyszerre is hordozhatja ugyanaz a keret. Mint látni fogjuk, a sajtóelemzésben sem akartam a fenti funkciók alapján szétválasztani a mozgalom értelmezési keretét, inkább azt vizsgáltam, hogy melyek azok a lényeges *argumentumok*, amelyek a társadalmi nyilvánosság küzdőterén az ellenérdekelt felek „bevetettek" ügyük érdekében, illetve, hogy ezek az argumentumok milyen mértékben jelennek meg a sajtóban.

Az argumentumok tulajdonképpen az értelmezési keret tartalmi elemei. Az értelmezési keret kifele történő megfogalmazásai, amelyek ugyanakkor a kereten belül maradnak. Az effajta elemzés megmutatja, hogy az értelmezési keretek milyen értelmezést nyújtanak az eseményeknek. Bár a *frame-elmélet* a társadalmi mozgalmak jelentést adó eljárására vonatkozik, a vizsgált konfliktusban a Zengő-mozgalom értelmezési kerete mellett a HM érvrendszerét is megvizsgálom, hiszen a konfliktusban a mozgalom reagál a másik félre: a felek értelmezési keretei vetélkednek egymással a társadalmi nyilvánosság porondján. Míg a mozgalom, a konfliktusban a kihívó *frame*-je a minél hatékonyabb *mobilizációban*, addig a HM mint kihívott a *demobilizációban* érdekelt.

Esettanulmány: a Zengő-konfliktus

A Zengő-ügy a magyar politikatörténetben – a bős–nagymarosi vízlépcső mellett – a legjelentősebb zöld üggyé vált. A teljes konfliktus során a környezetvédelmi ügyön túl a demokráciával, a jogállamisággal kapcsolatos járulékos konfliktusok is megjelentek. A határozat a radarállomás megépítéséről már 1995-ben megszületett. 1996-ban tájékoztatták a helyi hivatalokat az építésről, még ugyanebben az évben a Pécsváradi Várbaráti Kör elsőként tiltakozott a beruházás ellen. Az építési engedélyezési eljárást egy 2002. március 21-én kelt kormányhatározat alapján kezdték meg. A zengői helyszínre 2003-ban kapott engedélyt a HM. A tervek szerint a Zengő csúcsán 1963 négyzetméteren épült volna meg a radar, a kiszolgálóhelyiségek pedig a pécsváradi repülőtéren kaptak volna helyet. Az első, országos sajtóvisszhangot kiváltó demonstrációkra akkor került sor, amikor a munkagépek felvonultak a Zengőre, vagyis 2004. február 12-e után. A környezetvédők (a Civilek a Zengőért Mozgalom, a Pécsi Zöld Kör, a Védegylet és a Greenpeace magyarországi csoport) éjjel-nappal őrizték a hegyet. Többen a kábelek számára ásott árkokban aludtak, hogy a beruházók ne tudják folytatni azok építését. A mozgalmárok akkor sem tágítottak, amikor a Trucker Security Kft. emberei baltával fenyegették őket. Sólyom László köztársasági elnök hivatalba lépése előtt is külön megemlítette a Zengő ügyét, sőt megválasztásakor az Országházban is a Zengő-mozgalom kitűzőjét hordta. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök bejelentése az ország védelmi hiányosságairól biztonságpolitikai és adatvédelmi kérdéseket is felvetett. A miniszterelnök ezt arra a tesztrepülésre alapozva nyilatkozta, amit a Miniszterelnöki Hivatal megbízásából Vári Gyula korábbi vadászpilóta, a 2002–2006-os parlamenti ciklusban MSZP-s országgyűlési képviselő végzett el egy sportrepülőgéppel, modellezve a honvédség reakcióit egy lehetséges hasonló berepülésnél. A dolog hátterében a HM elképzelése állt, miszerint a 2001. szeptember 11-i terrorista támadás mintájára Magyarországot könnyű repülőgéppel elkövetett terrortámadás fenyegetheti. A választások közeledtével a kormány el akarta kerülni, hogy konfliktusba kerüljön a friss köztársasági elnökkel azáltal, hogy az ügy napirenden marad. Juhász Ferenc a radar alternatív helyszíneként a Tubest nevezte meg, ahol már működik egy katonai rádióállomás. Az ügy részben a különböző alternatív, környezetvédő, zöld és civil szervezetek fellépése által lett országos jelentőségű, részben pedig a HM azon eltökéltsége miatt, hogy az eredeti helyen építse meg a lokátort. Ez a két ok alapozta meg az országos sajtóvisszhangot, továbbá az ügy katonapolitikai és ennek folytán nemzetközi vonatkozása.[1]

Az elemzés[2] során egyrészt azokat az argumentumokat azonosítottam, amelyek a kormányzat és a Zengő-mozgalom *framing* csomagjait szabják meg. Az argumentumok azonosítása mindkét oldalról egy-egy reprezentatív cikk, állásfoglalás, nyilatkozat alapján történt.[3] Ezek az érvek olyan normatív értéket hordozó kijelentések, ideológiai elemek, amelyek a kormány, illetve a mozgalom értelmezési keretét fedik (1. táblázat).

1 Forrás: Magyar Nemzet: Zöldlobbi a Zengő-bizottságnál. Vizsgálódással altatja el a kormány a közvéleményt? Sokat kell várni a szakértők javaslatára. 2004. július 14. 10. o.; Magyar Nemzet: Feljelentés és bizottsági ülés Zengő-ügyben. 2004. február 18. 18. o.; Magyar Nemzet: A fákat nem, a zöldeket aprították. 2004. február 14. 1. o.; Magyar Nemzet: A szaktárca azt állítja, a tervezett beruházás a legoptimálisabb megoldás. 2005. szeptember 19. 5. o.;

2 Alice Holmes Cooper (2002), valamint Kyoko Sato (2003) framingelemzésének módszere alapján.

3 A Zengő-mozgalom esetében használt források: Vay (2005), illetve www.zengo.fw.hu/. A Honvédelmi Minisztérium üzenetét a www.honvedelem.hu alapján rekonstruáltam.

1. Táblázat **Beazonosított argumentumok**

Környezetvédő szervezetek, mozgalmak	**Példák**
Környezetvédelmi argumentum:	a lokátor telepítése helyrehozhatatlan és jóvátehetetlen károkat okozna a természeti környezetben, a bazsarózsák áttelepítése sikertelen
Biztonságpolitikai argumentum:	az 1995-ös tervezés időpontjára jellemző körülmények már nem állnak fenn a Magyarországot közvetlenül körülvevő NATO-tagországok köre bővült, Magyarország nincs közvetlenül fenyegetve
Gazdasági argumentum:	a tervezett beruházás környezetében élők a természeti adottságokra alapozzák megélhetésüket, a lokátor telepítése ezt hosszú távon veszélyeztetné
NATO, EU argumentum:	Magyarország túl sok kötelezettséget vállal a NATO-ban a NATO nem is ragaszkodik a zengői helyszínhez Magyarországnak a NATURA 2000-nek megfelelően védenie kell a zengőihez hasonló, az egész kontinens számára fontos fajok és társulások élőhelyét
Pénzügyi argumentum:	a NATO finanszírozna egy máshol felépülő radart is a környezet védelme megéri, hogy valamivel többet költsenek a beruházásra
Technikai, kivitelezési argumentum :	a zengői helyszínen kívül a már meglévő lokátor állomásokat kellene bővíteni, vagy az újonnan csatlakozott országokban kellene felépíteni a lokátort környezetbarát módon nem lehet megépíteni a radart
Demokratikus, jogállami argumentum:	a tervezett beruházás előkészítése a civil szervezetek és a helyi lakosság teljes kizárásával történt az engedélyezési eljárás során folyamatos törvénysértések történtek, alkotmányellenes a környezetpusztító beruházás
Honvédelmi Minisztérium	
Környezetvédelmi argumentum:	a társadalom védelme magában foglalja a környezet védelmét, viszont a hon védelmének feladatát az ökológiai megszorításokkal szemben is végre kell hajtani a lokátor megépítése lehetséges környezetkímélő módon is
Biztonságpolitikai argumentum:	a madridi terrorcselekmények bizonyították, hogy Magyarország fokozottan ki van téve egy lehetséges terroristatámadásnak
Gazdasági argumentum:	a beruházás munkalehetőséget adna a környéken élőknek, és a radar még turisztikai látványosság is lehet
NATO argumentum:	Magyarország a NATO tagja, és ennek megfelelően teljesítenie kell az ebből adódó kötelezettségeit
Pénzügyi argumentum:	a NATO csak a zengői beruházást finanszírozná a lokátor máshol való felépítése többmilliárdos pluszköltséget jelentene
Technikai argumentum:	a többi vizsgált helyszínen a megközelítés és az építkezés költségesebb, vagy egyenesen megvalósíthatatlan lenne radartechnikai szempontból a Zengő a legalkalmasabb a lokátor állomás helyszínéül
Demokratikus, jogállami argumentum:	a Honvédelmi Minisztérium minden lehetséges információt megosztott az érintettekkel az engedélyeztetési folyamat törvényes volt

Az argumentumok párba állíthatóak, mert egy-egy aktor, esemény, szándék két fajta értelmezését és értékelését mutatják meg. A mozgalom, illetve a Honvédelmi Minisztérium által kialakított értelmezési keretek egymásra reflektálnak, mivel egy nyilvános diskurzus folyamán alakulnak ki.

Az argumentumok azonosítása után a vizsgált napilapok cikkeiben található kijelentéseket feleltettem meg az egyes argumentumoknak. Minden cikkben megkerestem a megfelelő kijelentéseket, újságírói véleményeket, majd ezeket aszerint vizsgáltam meg, hogy összekapcsolhatók-e a szemben álló felek által kialakított érvkészlettel. Ezáltal minden egyes cikk esetében kiderült, hogy az egyes interpretációkból milyen mértékben kölcsönzött elemeket. Nem tettem különbséget aszerint, hogy a cikkben az argumentum az azt megfogalmazó fél előnyére vagy hátrányára hangzott-e el, hiszen a vizsgálat szempontjából az volt a fontos, hogy egyáltalán megjelenik-e a mozgalom a nyilvánosságban, illetve az, hogy milyen a HM értelmezési kerete. Az argumentumokat médiumokként összesítve megfigyelhettem, hogyan jelenik meg az egyes médiumokban (a *Népszabadság*ban és a *Magyar Nemzet*ben) a felek *framing*je a Zengő-üggyel kapcsolatban. A *frame*-ek azonosításán túl megvizsgáltam azt is, hogy a cikkekben általában mivel azonosítják az „ők" csoportját, azaz az ellentétes érdekű csoportot. Elsősorban az érdekelt, hogy létezik-e önálló környezetvédelmi-alternatív diskurzus a fősodrú médiában, vagy az ellenfél azonosítása egyszerűen a kormány/ellenzék dichotómia mintája alapján történik. Ennek megvizsgálása nemcsak az egyes sajtótermékek közötti különbségekre mutathat rá, hanem általában arra is, hogy a nyilvánosság struktúrájában milyen a környezetvédő mozgalmak helyzete, milyenek azok politikai keretfeltételei. Lényegesnek tartottam megvizsgálni azt is, hogy a nem tudósító jellegű cikkeknél, tehát az ügy publicisztikájában kik a beszélők, vagyis milyen csoportok képviselői tudnak a közéleti-politikai diskurzus meghatározásának hatalmával a nyilvánossághoz hozzáférni.

A kutatás során összesen 140 cikket találtam és vizsgáltam meg. Ebből 57-et a Magyar Nemzetben, 83-at a Népszabadságban. 267 frame-et azonosítottam. 168-at a Népszabadságban (3. táblázat) és 99-et a Magyar Nemzetben (2. táblázat). Minden kódot cikkenként csak egyszer számoltam, függetlenül attól, hogy hányszor volt rá utalás. Az első cikk 2004. január 15-ei, az utolsó 2005. november 24-ei keltezésű. A vizsgált időszakban a Magyar Nemzetben szinte egyenlő arányban találhatók meg a Zengő-mozgalom (49,5 %), illetve a HM (50,5 %) értelmezési kereteinek megfelelő a kódok. A Népszabadságban ezzel ellentétben a HM frame-jei jelentek meg erősebben. Ezt mutatja az azonosított kódok aránya. Itt a kódok 60,2 százaléka, 101 darab a HM értelmezési keretét fedi.

A Zengő-ügy során mindkét fél értelmezési keretében egyes témák hangsúlyosabban, mások kevésbé hangsúlyosan jelennek meg. A framingelemzés során az argumentációk három csoportját tudtam elkülöníteni. A konfliktus lényegéhez kapcsolódó fundamentális argumentumok esetében, vagyis, hogy a honvédelmi avagy a környezetvédelmi értékek elsődlegesek-e, saját területükön egyértelmű fölényben vannak a felek. A Zengő-mozgalomnál ez a környezetvédelmi argumentum, a HM-nél a biztonságpolitikai argumentum. Az ellenfél nem is próbálja cáfolni ezen érveket, inkább igyekszik hatástalanítani. Mégpedig azáltal, hogy az ellenfél adott érvét beépíti saját frame-jébe. Ezt tette a kormány is, amikor azt hangsúlyozta, hogy a lokátor felépülhet környezetkímélő módon is. Így tette a Zengő-mozgalom, amikor nem cáfolta a honvédelem fontosságát, hanem inkább azzal akarta hatástalanítani a HM biztonságpolitikai argumentumát, hogy megkérdőjelezte a lokátor szükségességét a védelem szempontjából.

A mozgalomnak a demokratikus, jogállami, a HM-nek a pénzügyi argumentum esetében sikerült értelmezési előnyre szert tennie mindkét napilapban. A kormány folyamatosan használt érve a radarállomás megépítése mellett a NATO pénzügyi támogatásának elvesztése, a növekvő költség volt. A civil szervezetek a beruházás jogellenességét, a HM önkényes döntéshozatali gyakorlatát hangsúlyozták. Ezek az argumentumok nem elsősorban magához az alapkonfliktushoz tartoznak, hanem annak járulékos konfliktusaihoz, ezért is nevezhetjük járulékos argumentumoknak. Ahogyan a pénzügyi, költségvetési érvek a kormányhoz, úgy a demokratikus deficit hangsúlyozása, az állampolgári jogok számonkérése, a bürokratikus, ellenőrizhetetlen döntéshozatal elleni tiltakozás a civil mozgalmak fazonjához illeszkedik.

Az argumentumok harmadik csoportjához tartoznak a konkuráló argumentumok, ilyen a technikai és a nemzetközi érvkészlet. Míg a Magyar Nemzetben mindkét esetben a Zengő-mozgalom, addig a Népszabadságnál a HM mutatkozik erősebbnek. Itt már egyik félnek sincs kizárólagos kompetenciája. Sem az argumentációk második csoportjára jellemző szervezeti, működési logika, sem maga a megvalósítani kívánt cél nem jelöli ki az értelmezési keretek határait.

Mindkét fél találhat olyan radartechnikai adatokat, amelyek beilleszthetőek értelmezési keretébe, ahogyan az olyan összetett nemzetközi szervezetek, mint az EU vagy a NATO állásfoglalásaiból, előírásaiból is ki lehet válogatni a célnak megfelelő érveket. Ez mind az egymással szemben érvelő felek szabadságát, mind az újságírók értelmezési szabadságát növeli. Mivel ezen argumentumoknak jóval kisebb a normatív tartalmuk, mint a másik két csoportban lévőknek, könnyebben válhatnak elhanyagolhatókká.

A célkitűzés mellett a minél hatékonyabb mozgalmi mobilizáció szempontjából fontos szerepet játszik az ellenérdekelt fél meghatározása is. Újságcikkenként itt is csak egyszer számoltam az ellenfélre való utalásokat. Azt vettem figyelembe, amikor egy szereplő kifejezetten negatív kontextusban tűnik fel. Ezek alapján összesen 59 olyan cikket találtam, amelyben egyértelműen beazonosítható az ellenfél, 22-t a Magyar Nemzetben (lásd a 4. táblázatot), 37-et a Népszabadságban (lásd az 5. táblázatot). Itt sokkal élesebb eltérés figyelhető meg a napilapok között, mint az argumentációk beazonosításánál. Míg a Népszabadságban az ellenfelek harmadát a környezetvédők adták, addig a Magyar Nemzetben ők nem találhatóak meg negatív kontextusban, itt a különböző, kormányhoz közeli üzleti körök jelennek meg ellenfélként azonosítva. A Népszabadságban az esetek majd harmadában (29,73 %) a Fidesz, illetve az Orbán-kormány jelenik meg ellenfélként, a Magyar Nemzetben pedig 22,73 százalékban „kormányközeli üzleti körök". Ezek az aktorok csak áttételesen résztvevői a konfliktusnak, nem is egyértelmű, hogy léteznek-e egyáltalán ezek a homályba vesző üzleti kapcsolatok, és a HM, valamint a kormány is úgy utal elődjére, mintha nem ő lenne döntéshozói helyzetben az aktuális időszakban. Ezek alapján feltételezem, hogy az ellenségképzés folyamán sokkal élesebben jelentkezik a kormány/ellenzék dichotómia.

Következtetések

A Zengő-ügy kétségkívül a magyarországi zöldmozgalmak nagy sikereként könyvelhető el. Az, hogy nem épült meg a lokátor, részben a kitartó helyi civil szervezeteknek köszönhető, de hathatós segítséget jelentettek a jó kapcsolatokkal, nagyobb tapasztalattal rendelkező országos és nemzetközi szervezetek is. Nagy szerepük volt ezeknek a szervezeteknek abban, hogy országos publicitást kapott a konfliktus, de maga a konfliktus jellege, azaz hogy katonai-állami beruházásról volt szó, amelynek közvetlen nemzetközi kihatásai is voltak, csak emelte az ügy jelentőségét. Ennek köszönhetően csaknem két évig folyamatosan születtek újságcikkek a konfliktussal kapcsolatban, ami elegendő empíriát jelentett az elemzés elkészítéséhez.

	intermedier	demonstratív	direkt-kényszerítő
intézményes	x	x	–
többdimenziós	x	x	x
antiinstitucionális	–	x	x

A társadalmi mozgalmak a *framing*eljárás révén egy olyan összefüggő interpretációs sémát állítanak elő, amelynek célja a lehetséges támogatók minél hatékonyabb mobilizálása. E folyamat során olyan argumentumokat fogalmaznak meg, amelyek más-más oldalról közelítik meg az adott problémát, a mozgalom céljainak megfelelően. A konfliktusban az argumentumok három csoportját tudtam megkülönböztetni: fundamentális, járulékos és konkuráló argumentumokat. Míg az első csoportban az alapkonfliktushoz kötődő, nem megkérdőjelezhető értékekhez kapcsolódó érvek tartoznak, a konkuráló argumentumok esetében annál inkább lehetséges azok vitatása, ami meg is történik, hiszen teljesen más a beazonosított argumentumok aránya a *Magyar Nemzet*ben és a *Népszabadság*ban. Nyilvánvalóan ez olyan konfliktus esetében teljesül, ahol létezik egyetértés bizonyos értékek legitimitása felől, mint példánkban a hon- és a környezetvédelem kívánalma. Ez, Joachim Raschke tipológiája alapján (Raschke, 1985: 294) az intézményes és a többdimenziós mozgalmak esetében valósul meg. Az intézményellenes mozgalmak azonban elutasítják a közvetítést a társadalom és az intézmények között, az intermedier stratégiát nem alkalmazzák, így nem is kényszerülnek, illetve nem is hajlandóak együttműködni a politikai döntéshozókkal, vagy elismerni legitimnek azok érveit, érdekeit.

Azt tapasztaltam, hogy az ellenségképzés folyamata során sokkal erősebben jelenik meg a napilapokban a kormány–ellenzék ellentét. Ismerve a *Népszabad*ság és a *Magyar Nemzet* politikai, világnézeti karakterét, nem nehéz észrevenni, hogy ez a dichotómia túlmutat a konkrét konfliktuson. Sokkal nagyobb jelentősége van tehát annak a pártpolitika szempontjából, hogy ki a beazonosított ellenség, mint annak, hogy mennyire sikerül a Zengő-konfliktus szembenálló feleinek, a civil szervezeteknek, illetve a HM-nek saját értelmezési kerete alapján meghatározni a nyilvános közbeszédet. Az ellenzék – a kormány állításaival ellentétben – ténylegesen nem volt irányítója az eseményeknek, így nem volt köze a mozgalom értelmezési keretének kialakításához, vagyis az értelmezési keretek nem fedték a kormány/ellenzék kettősséget. Azonban *az ellenség beazonosításával mindkét napilap a konfliktust a pártpolitikai sémába helyezte*. A napilapok olvasói, akik nyilván azonosulnak a médiumok fazonjával, már abban az értelmezési keretben interpretálták az eseményeket, amelynek természetes része a kormány–ellenzék ellentét. A társadalmi mozgalmaknak a nyilvánossághoz való hozzáférés érdekében szükségük van a modern médiára (ahogyan az országos publicitásból sokat profitált a Zengő-mozgalom), azonban itt felléphetnek torzító mechanizmusok is, hiszen a nyilvánosság többi beszélőjének érdekében állhat az üzenet torzítása.

Táblázatok

2. Táblázat **Argumentumok száma és aránya a Magyar Nemzetben**

Magyar Nemzet (N=99)				
	Zengő-mozgalom, N=49		HM, N=50	
	Előfordulás	%	Előfordulás	%
Környezetvédelmi arg.	11	11,1	9	9,1
Biztonságpolitikai arg.	3	3,0	13	13,1
Gazdásági arg.	2	2,0	0	0,0
Nemzetközi arg.	11	11,1	5	5,1
Kivitelezési arg.	1	1,0	14	14,1
Technikai arg.	12	12,1	7	7,1
Demokratikus arg.	9	9,1	2	2,0
Összesen	**49**	**49,5**	**50**	**50,5**

3. Táblázat **Argumentumok száma és aránya a Népszabadságban**

Népszabadság (N=168)				
	Zengő-mozgalom, N=67		HM, N=101	
	Előfordulás	%	Előfordulás	%
Környezetvédelmi arg.	27	16,1	16	9,5
Biztonságpolitikai arg.	3	1,8	15	8,9
Gazdasági arg.	1	0,6	1	0,6
Nemzetközi arg.	12	7,1	22	13,1
Kivitelezési arg.	3	1,8	22	13,1
Technikai arg.	4	2,4	18	10,7
Demokratikus arg.	17	10,1	7	4,2
Összesen	**67**	**39,9**	**101**	**60,1**

4. Táblázat **Beazonosított ellenfelek a Magyar Nemzetben**

Magyar Nemzet (N=22)		
	Előfordulás	%
Kormány, HM	13	59,1
Fidesz, előző kormány	3	13,6
Erdészet, kivitelező	1	4,5
Kormányközeli üzleti körök	5	22,7
Összesen	**22**	**100,0**

5. Táblázat **Beazonosított ellenfelek a Népszabadságban**

Népszabadság (N=37)		
	Előfordulás	%
Kormány, HM	12	32,4
Fidesz, előző kormány	11	29,7
Erdészet, kivitelező	2	5,4
Környezetvédők	12	32,4
Összesen	**37**	**100,0**